

Tomo VUKŠIĆ

POGLED NA AKTUALNO STANJE STUDIJA PATROLOGIJE NA CRKVENIM TEOLOŠKIM UČILIŠTIMA

Sažetak

Svojom posebnom teološkom metodom crkveni oci su učitelji a sadržajem svoje teologije oni su nadahnuće teozima svih vremena pa su kao takvi odlučno utjecali i na teologiju Drugog vatikanskoga sabora. Naime, s vremenom se među ocima ustalio običaj da se stalno pozivaju na Sveto pismo i gaje smisao za tradiciju, da izražavaju svijest o kršćanskoj originalnosti uz priznavanje istina sadržanih u poganskoj kulturi, da brane vjeru kao vrhovno dobro i stalno produbljuju sadržaj objave te da s velikim smislom za misterij svoju teologiju izriču iz osobnoga iskustva božanskoga. K tome, u odnosu prema suvremenoj filozofiji vodili su se pravilom asimilacije svega što je prihvatljivo i disasimilacije svih zablude te je tako klasična humanitas dobila kršćanski pečat.

Osim po teološkoj dubini, otački spisi se odlikuju velikim kulturnim, duhovnim i apostolskim bogatstvom a njihova je teologija prije svega religiozna znanost, nastala u apostolske svrhe u obliku kateheza i homilija, pobijanja hereza, rasprava, duhovnih poticaja i priručnika za pouku vjernika. Stoga je i danas, posebice u studiju svećeničkih kandidata, studij otačke teologije od iznimne važnosti.

U svijetu postoje specijalizirane ustanove za studij patrologije, udruženja patrologa, specijalizirana izdanja otačkih izvornika i prijevoda, od koji su neki navedeni, dok su kroz opis tema, koje dominiraju u tim znanstvenim krugovima, prikazana aktualna patristička strujanja.

Na hrvatskom govornom području patrologija se, naravno, predaje na svim teološkim učilištima ali, osim u slučaju nekoliko pojedinaca koji se njome ozbiljno bave, patristika još uvijek čeka da njezina važnost i na našem području bude otkrivena i vrednovana na pravi način.

U skladu sa zamolbom i nakanama priredivača 33. Međunarodnoga znanstvenoga simpozija profesora teologije,¹ čiji je radni naslov "Aktualne teme suvremene teologije", zadaća je ovoga kratkoga izvještaja poku-

¹ Radi se o Međunarodnom simpoziju profesora teologije koji je, u organizaciji Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta iz Zagreba, održan u Zadru 14. i 15. travnja 2004.

šati dati "sintezu o aktualnim temama, postignućima i problematici isključivo na onom teološkom području koje obuhvaća katedra" patrologije. To znači da bi ovaj prikaz trebao ukratko predstaviti ono što je u naše vrijeme u žarištu pozornosti, promišljanja i istraživanja na području koje obuhvaća katedra otačke teologije.²

Prije svega red je podsjetiti da patrologija kao takva te njezino predavanje na crkvenim visokim učilištima imaju sreću da im je Kongregacija za katolički odgoj prije petnaest godina posvetila jedan cijeli dokument. Naime, radi se o velikoj instrukciji *Inspectis dierum o studiju crkvenih otaca u svećeničkom odgoju (de patrum Ecclesiae studio in sacerdotali institutione)*³ kakvu ima rijetko koja druga teološka grana.⁴ Objavljena je 10. studenoga 1989., na blagdan velikoga crkvenoga oca sv. Leona Velikoga, a sastoji se od čak 67 brojeva i nije, na žalost, prevedena na hrvatski jezik.⁵

Naravno, poruke upravo spomenute rimske instrukcije bit će tema prvoga dijela ovoga prikaza. Potom će biti ponudene informacije o načinu i organizaciji predavanja patrologije na našim i nekim stranim crkvenim učilištima te spomenuta neka svjetska udruženja patrologa i specijalizirane ustanove za studij otačke teologije. Na kraju će se baciti kratak pogled na stanje patrističke misli u suvremenoj teologiji i izdanja otačkih djela, prije svega na hrvatskom jeziku.

I. Poruke dokumenta *Inspectis dierum*

U četiri dijela instrukcije o studiju crkvenih otaca, nakon konstatacije kako crkveni oci zadržavaju svoju vitalnost te i danas imaju mnogo toga

² Ovaj navod preuzet je iz dopisa tajnika simpozija prof. dr. Jure Zečevića koji mi je pristigao 29. veljače 2004.

³ Usp. *Acta Apostolicae Sedis* (AAS) 82(1990.), str. 607-636. - Isti dokument, kao poseban umetak, objavio je *L'Osservatore Romano* (OR) od 10. siječnja 1990.; također *Enchiridion vaticanum* (EV) 11, EDB, Bologna 1992., str. 1790-1855.

⁴ Kongregacija za katolički odgoj izdala je slične, ali mnogo manje, dokumente za filozofiju (okružno pismo *En cette période*, u: *La documentation catholique* 69/1972., str. 262-267; EV 4, Bologna 1978., str. 950-975.), za kanonsko pravo (okružno pismo *Postremis hisce annis*, u: *Communicationes* 7/1975., str. 12-17; EV 5, Bologna 1975., str. 750-761) i za društveni nauk Crkve (*In questi ultimi decenni*, u: OR od 28. lipnja 1989., dodatak; EV 11, str. 1244-1326) te općenito dokumente o teološkom odgoju budućih svećenika (*Tra i molteplici segni*, u: OR od 5. i 6. travnja 1976., dodatak; EV 5, str. 1168-1221) i liturgijskom odgoju (*In ecclesiasticam futurorum*, u: OR 12. travnja 1980., dodatak; EV 6, Bologna 1980., str. 1044-1125).

⁵ Instrukcije *Inspectis dierum* nema na popisu prevedenih crkvenih dokumenata u poznatoj seriji Kršćanske sadašnjosti (KS) Dokumenti. Usp. *Prodajni katalog*, KS, Zagreb 2003., str. 4-8.

reći kako onima koji studiraju tako onima koji predaju teologiju, Kongregacija se najprije obraća odgovornima za svećenički odgoj razmišljajući o današnjem stanju patrističkih studija (I.). Drugi dio ove instrukcije posvećen je dubokim razlozima tih studija (II.) a treći raspravlja o metodama studija ove teološke grane (III.). Na kraju su izneseni prijedlozi o konkretnom programiranju proučavanja patrologije/patristike (IV.).

I.I. Aspekti sadašnjega stanja

I.I.I. Oci u današnjem teološkom studiju

U prvom dijelu Kongregacija podsjeća kako je studij otaca, u ustanovama u kojima se pripravljaju svećenici, usko povezan s općim uvjetima teološkoga poučavanja. No, zahvaljujući prije svega uključivanju povijesne dimenzije znanstvenoga rada teologa, što se dogodilo početkom 20. st., skrenuta je pozornost također i na crkvene oce. To se pokazalo nadasve korisnim i plodnim jer je omogućilo bolje poznavanje kršćanskih izvora, genezu i povijesni razvitak različitih pitanja i nauka ali također zbog toga što su se proučavanju crkvenih otaca posvetili neki izvrsni umovi koji su uspjeli dokazati postojeću životnu povezanost između tradicije i najžurnijih problema sadašnjega trenutka. To je omogućilo da se izbjegne zatvorenost u čisto istraživanje prošlosti ali i da se prije svega izvrši utjecaj na duhovna i pastoralna usmjerenja suvremene Crkve. Nakon toga podsjeća se kako se u nekim dijelovima Crkve, usprkos općem opadanju humanističke kulture, zapaža buđenje zanimanja za patrističko razdoblje, u čemu sudjeluju čak i laici. Na nekim drugim stranama, nasuprot poticajima dekreta *Optatam totius* (br. 16), malo se pozornosti poklanja svjedočanstvima otaca i općenito crkvenoj tradiciji već se ograničava samo na uspoređivanje biblijskih činjenica s društvenom stvarnošću i konkretnim problemima života. U ovom drugom slučaju, nastavlja Instrukcija, teološka aktivnost, odvojena od tradicije, ili se svodi na obični "biblicizam" ili se daje zarobiti u vlastiti povijesni horizont prilagodavajući se različitim filozofijama i ideologijama u modi. K tome, negativne učinke na patrističke studije ima unilateralna primjena egzegetske metode povijesne i literarne kritike. Ona otačku egzegezu često smatra simplicističkom čime propušta otvoriti se duhovnoj egzegezi i hermeneutici koje bi je mogle dopuniti i obogatiti intuicijom duboke teologije. Međutim, postoje i kriva shvaćanja tradicije. Kao npr. kad "integristi" tradiciju svode na ponavljanje prošlih modela od kojih žele napraviti monolitan blok koji ne ostavlja nimalo prostora zakonitu razvitku niti potrebama vjere da odgovori na nova stanja. Ili, kad neki naglašavaju jed-

naku važnost svih povijesnih trenutaka, nikako ne vode dovoljno računa o specifičnosti doprinosa koji su dali oci baštini tradicije.

Poseban problem predstavljaju studenti koji danas često dolaze iz tehničkih škola i ne poznaju klasične jezike koje se traži za ozbiljno približavanje otačkim djelima. Uz to, naglašava Kongregacija, u ustanovama svećeničkoga odgoja studijski programi su u toj mjeri prenatrpani različitim novim disciplinama, koje se smatra potrebnijima i "aktualnijima", da jednostavno nema mjesta za patristiku. Tim poteškoćama nadoda se česta pojava da u bibliotekama nema patrističkih zbirki niti potrebne bibliografske pomoći.

I.1.2. Oci u drugim crkvenim uputama

Zbog važnosti teološkoga, duhovnoga i pastoralnoga sadržaja otačkih djela Crkva je u posljednje vrijeme više puta reagirala. Instrukcija podsjeća na dekret *Optatam totitus* Drugoga vatikanskoga sabora (br. 16) koji je upozorio na važnost otaca u vjernom prijenosu i razvijanju pojedinih objavljenih istina. To je ponovila također izvanredna sinoda biskupa iz 1985. god. (*Relatio finalis*, II., B, br. 4). Isti sabor je u konstituciji *Dei verbum* (br. 8-10, 23-24) progovorio o uskoj povezanosti Svetoga pisma i crkvene tradicije. To dvoje tvore jednu cjelinu, jedan depozit riječi Božje koja je povjerena Crkvi, tako da dva dijela ne mogu postojati odvojena.

Slične misli, nastavlja Instrukcija, ponovila je i Kongregacija za katolički odgoj u svojim dokumentima *Ratio fundamentalis* o odgoju i obrazovanju svećenika (1970.)⁶ te u onom o teološkoj formaciji budućih svećenika (1976.).⁷ Dva puta se potom ovaj dokument poziva na papu Pavla VI., koji nije propustio osobno naglasiti teološku važnost crkvenih otaca, i još više na papu Ivana Pavla II. koji je, u povodu 1600. godišnjice smrti sv. Bazilija (1980.), objavio čak apostolsko pismo *Patres Ecclesiae*.⁸

I.2. Zašto studirati oce

Patristički studiji će moći postići potrebnu znanstvenu razinu ako budu njegovani ozbiljno i s ljubavlju. Od profesora i studenata zahtijeva se pravi napor zbog tri glavna razloga: 1) oci su privilegirani svjedoci tradi-

⁶ Usp. *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, u: AAS 62(1970.), br. 79; EV 3, Bologna 1977., str. 1192-1193.

⁷ Usp. *La formazione teologica dei futuri sacerdoti*, u: OR od 5.-6. travnja 1976.; EV 5, Bologna 1979., str. 1204-1206.

⁸ Usp. AAS 72(1980.), str. 5-23; OR od 9. siječnja 1980.; EV 7, Bologna 1982., str. 28-67.

cije; 2) oni su nam prenijeli teološku metodu koja je prosvjetljavajuća i sigurna; 3) njihovi spisi nude kulturno, duhovno i apostolsko bogatstvo koje njih čini učiteljima Crkve jučer i danas.

1.2.1. Privilegirani svjedoci tradicije

Kao *privilegirani svjedoci* tijekom žive tradicije, koja se od početka kršćanstva nastavlja sve do naših dana, crkveni oci zauzimaju posebno mjesto koje ne dopušta da budu izjednačavani s drugim protagonistima povijesti Crkve jer su upravo oni izrazili prve nosive strukture Crkve zajedno s doktrinarnim i pastoralnim postavkama koje ostaju vrijedne za sva vremena. U kršćanskoj svijesti oni uvijek ostaju vezani za tradiciju jer su joj istovremeno bili svjedoci i protagonisti. One najstarije, od koji su neki bili svjedoci apostolske tradicije, može se smatrati predstavnicima "konstitutivne" tradicije koja će kasnije biti čuvana i tumačena. Oni su, kako je napisao Augustin, "poučavali Crkvu u onome što su naučili u Crkvi" (*Opus imp. c. Iul.* 1, 117), "ono što su našli u Crkvi to su držali; ono što su naučili to su poučavali; ono što su primili od otaca to su prenijeli sinovima" (*Contra Iul.* 2, 10, 34). Oni su fiksirali "cijeli kanon svetih knjiga" (DV 8), sastavili temeljne ispovijesti vjere (*regulae fidei*), razbistrili depozit vjere nasuprot herezama i suvremenoj kulturi te tako započeli teologiju. Oni su udarili temelj kanonskoj disciplini (*statuta patrum, traditiones patrum*) i stvorili prve oblike liturgije koji su orijentirani za sve kasnije liturgijske obnove. Oni su bili prvi tumači Svetoga pisma za potrebe svakodnevnoga pastorala i na liturgijskim sastancima. Oni su autori prve velike kršćanske kateheze. Ta tradicija, čiji su oci svjedoci, je živa. Očituje jedinstvo u raznolikosti i kontinuitet u razvitku što dokazuje mnoštvo liturgijskih obitelji te duhovnih, disciplinskih i egzegetsko-teoloških tradicija koje su postojale u prvim stoljećima. Ona je mnogoobličan organizam i životna i doktrinarna praksa koja je poznavala također nesigurnosti, napetosti, traženja, ali i pravovremene i hrabre odluke, originalne i odlučujuće. Stoga, slijediti živu tradiciju otaca nikako ne znači prilijepiti se za prošlost kao takvu već prikloniti se s osjećajem sigurnosti i slobodom poleta liniji vjere tako da se zadrži orijentacija prema temelju: prema onomu što je bitno, što traje i ne mijenja se. Oci su, dakle, svjedoci i garanti autentične katoličke tradicije pa je stoga njihov autoritet u teološkim pitanjima bio i ostaje uvijek velik. Neki sabori su svoje zaključke započinjali formulom: "Slijedeći svete oce..." (Kalcedon, Trident). Na Tridentu i Prvom vatikanskom je proklamirano načelo *unanimis consensus patrum* koje predstavlja sigurno pravilo u tumačenju

Svetoga pisma. No, naročito je Drugi vatikanski sabor "zahvaljujući njima mogao usvojiti življu svijest koju Crkva ima o samoj sebi i prepoznati siguran put posebice za liturgijsku obnovu, za plodan ekumenski dijalog i za susret s nekršćanskim religijama, čineći plodorodnim u današnjim uvjetima prastaro načelo jedinstva u različitosti i napretka u kontinuitetu tradicije" (*Inspectis dierum*, 24).

I.2.2. Teološka metoda

U procesu ulaska kršćanstva u svijet antičke kulture bilo je potrebno definirati sadržaje kršćanskoga misterija pred poganskom kulturom i herezama. To je potaklo oce da racionalno prodube i projasne vjeru uz pomoć kategorija misli koje su bile bolje izražene u filozofijama njihova vremena. U takvu okruženju njihova je povijesna zadaća bila utemeljiti teološku znanost te njoj na uslugu utvrditi neke koordinate i norme ponašanja. U tome djelovanju oni su *pronašli posebnu teološku metodu* čije bi neke momente trebalo držati i u današnjem studiju teologije: a) stalno pozivanje na Sveto pismo i smisao za tradiciju; b) svijest o kršćanskoj originalnosti uz priznavanje istina sadržanih u poganskoj kulturi; c) obrana vjere kao vrhovnoga dobra i stalno produbljivanje sadržaja objave; d) smisao za misterij i iskustvo božanskoga.

I.2.2.1. Pozivanje na Pismo i smisao za tradiciju

Crkveni oci su bili prije svega *divinorum librorum tractatores*. Dio ovoga njihova rada je nadiđen jer oni nisu mogli poznavati filološke, povijesne i antropološko-kulturalne dosege moderne egzegeze niti su postojali rezultati današnjih istraživanja, dokumentacije i znanstvene obradbe. Međutim, usprkos tome njihov doprinos razumijevanju svetih tekstova jest nemjerljiv te oni ostaju učitelji svih kasnijih tumača Biblije. Posebice to vrijedi za dva načela: katoličko i religiozno. Zapravo, teologija je rođena iz egzegetske djelatnosti otaca, *in medio Ecclesiae*, naročito na liturgijskim okupljanjima u kontaktu s duhovnim potrebama Božjega naroda.

S druge strane, autoritet Crve je za njih neupitan te smatraju da treba vjerovati samo one istine vjere koje se ne udaljavaju od apostolske tradicije (Origen) dok Augustin piše: "Ne bih vjerovao u Evandjelje kad me na to ne bi navodio autoritet Crkve katoličke" (*Contra ep. fund.* 5, 6). A kad je Drugi vatikanski sabor kazao da Sveto pismo i tradicija čine jedan depozit vjere riječi Božje, koji je povjeren Crkvi (*DV* 10), samo je potvrdio staro načelo koje su slijedili oci a koje vrijedi i danas.

1.2.2.2. Kršćanska originalnost i inkulturacija

Druga značajna i vrlo aktualna oznaka teološke metode otaca jest uvjerenje o kršćanskoj originalnosti s jedne strane, i o potrebi inkulturacije s druge. Naime, iako su neki stari crkveni pisci filozofe smatrali "patrijarsima heretika", ipak to nije spriječilo da je većina otaca doprinos filozofije prihvatila kao nešto što je proizašlo iz istoga izvora mudrosti, Riječi. U tom smislu Instrukcija podsjeća na misao i doprinos sv. Justina mučenika, Klementa Aleksandrijskoga, Origena, sv. Grgura iz Nise, sv. Augustina i dr. Njihov odnos prema rezultatima filozofije ravnao se pravilima asimilacije onoga što je bilo prihvatljivo i disasimilacije svih zabluda, naročito sinkretizma koji je bio vrlo raširen u helenističkoj kulturi. Drugim riječima, upravo crkveni oci su započeli proces kršćanske inkulturacije iako ga oni nisu tako nazivali. Odnosnom, postali su primjer plodna susreta vjere i kulture, vjere i razuma, propovijedajući različitim kulturama i djelujući usred njih, upravo kako uči Drugi vatikanski sabor (AG 2; GS 44).

1.2.2.3. Obrana vjere i dogmatski napredak

Susret vjere i razuma otvorio je unutar Crkve prostor za rasprave na raznim područjima: trinitarnom, kristološkom, antropološkom i eshatološkom. U tim prilikama je apologetski i protuheretički *munus* otaca uvelike doprinio teološkom sazrijevanju cijeloga tijela Crkve. Time su oni bili začetnici i promicatelji onoga što je nazvano *intellectus fidei* a što pripada na bit autentične teologije. Oni naime nisu samo branili čistoću kršćanske vjere već su je i promišljali u okolnostima grčko-rimske kulture. Tražili su nove formule za staru vjeru, formule koje nisu biblijske za biblijsku vjeru, te uveli nove pojmove koji su obilježili teologiju sabora i Crkve. Dogmatski razvitak, koji su napravili oci, najčešće nije nastao u apstraktnim raspravama već u homilijama usred liturgijskih i pastoralnih događanja. No, taj razvitak uvijek je bio vođen dvama načelima: vjernošću biblijskom temelju i otvorenosti novim potrebama i novim kulturnim okolnostima. K tome, Instrukcija nije propustila podsjetiti kako su crkveni oci i njihova teologija, kao zajednička kršćanska baština, stvarna veza između različitih kršćanskih Crkava i zajednica (katolici, pravoslavci, protestanti, anglikanci) te time jedan od elemenata stvarnoga, iako ne potpunoga, jedinstva.

1.2.2.4. Smisao za misterij i iskustvo božanskoga

U svojim teološkim stavovima oci očituju vrlo visok stupanj smisla za misterij i iskustva božanskoga što ih je štitilo od pretjeranoga racionalizma

i bezvoljnoga fideizma. Ono što se ponajprije zapaža u njihovoj teologiji jest živ osjećaj za transcendenciju božanskih istina sadržanih u objavi i velika poniznost pred Božjim misterijem. Tako npr. često pišu o nespoznatljivosti Božjoj. Ćiril Jeruzalemski u tom kontekstu kaže katekumenima: “Kad se radi o Bogu, velika je mudrost priznati neznanje” (*Catech.* 6, 2). Međutim, oni su ljudi koji ne samo poučavaju već imaju iskustvo božanskoga. Priznaju korist spekulacije ali znaju da ona nije dostatna. Grgur Nazijanski, kad raspravlja o tome kako stvarati teologiju, od teologa zahtijeva umjerenost, poniznost, unutrašnje pročišćenje i molitvu. Dok Augustin za prave teologe kaže da su “pobožno učeni i zaista duhovni” (*Ep.* 118, 32). Takvi stavovi oče čine aktualnima i danas. Kao predstavnici važnoga razdoblja teologije i Crkve, kao primjeri kako su vršili svoju teološku djelatnost, kao izvori i svjedoci koji su znali izraziti vlastitu refleksiju i meditaciju nad objavljenim činjenicama, oni su učitelji teologa svih vremena.

I.2.3. Kulturno, duhovno i apostolsko bogatstvo

Osim po teološkoj dubini, patristički tekstovi su prepoznatljivi također po kulturnim, duhovnim i pastoralnim vrednotama koje sadrže pa su stoga nakon Svetoga pisma jedan od glavnih izvora formacije svećenika. Ponajprije, kao dio literarne baštine, oči su klasici kršćanske kulture, koji ne pripadaju kulturi ni jednoga naroda posebice, već su dio “katoličke” kulture uopće. Od velike je važnosti što su brojni oči bili izvrsno obrazovani u staroj grčkoj i rimskoj kulturi kojoj su uzvratili kršćanskim vrednotama. Na taj način je klasična *humanitas* dobila kršćanski pečat.

Njihova duhovnost očituje se posebice po tome što je njihova teologija prije svega religiozna, “sveta znanost” koja, dok rasvjetljuje razum, izgrađuje i utopljuje srce. Mnogi oči bili su obraćenici u kojima se s novošću kršćanskoga života sjedinjavala sigurnost vjere iz čega je opet proizlazila “eksplozivna vitalnost”, misionarska zauzetost, herojstvo i vjernost na svim razinama života.

Bili su vrlo zainteresirani u pastoralnom smislu. Naime, njihovi spisi su ili kateheze i homilije, ili pobijanje hereza, ili odgovori u raspravama, ili duhovni poticaji, ili priručnici za pouku vjernika, tj., sastavljeni su u apostolske svrhe. Mnogo puta su nastupili u službi kolektiva jer se nisu osjećali odgovornima samo za pokrajinsku Crkvu, kojoj su pripadali, već za cijelu Crkvu Božju. Koordinate njihova djelovanja uvijek su nadnaravne i nakana im je da integritet vjere, koja je temelj opravdanja, cvate u ljubavi, vezu savršenstva, kako bi ljubav stvorila novoga čovjeka u novoj povijesti. Oni sve povezuju s Kristom, pobožanstveniteljem ljudi (Augustin), koji treba

ponovno postati glava svih stvari (Irenej). A upravo ta organskiost njihova nauka i djelovanja, koji su istovremeno pastoralni i teološki, katehetski u kulturni, duhovni i socijalni, čini oce aktualnim i za naše vrijeme, naročito za pastoralno djelovanje Crkve.

1.3. Kako studirati oce

Nakon razmišljanja o sadašnjem stanju i dubokim razlozima patrističkih studija, nastavlja Instrukcija, spontano se postavlja pitanje o naravi tih studija i njihovim ciljevima, o metodi koju treba slijediti u promicanju kvaliteta tih studija te o načinu izlaganja gradiva.

1.3.1. Narav, svrha i ciljevi patrističkih studija

Kongregacija smatra vrlo važnim da ovaj dio crkvenih studija bude jasno opisan u skladu sa svojom naravi i svrhom i organski uključen u kontekst teoloških disciplina. On se oblikuje na dvije razine koje su međusobno uvezane jer se zanimaju za isti objekt pod različitim vidovima. S jedne strane je *patristika* koja se zanima za teološku misao otaca a s druge je *patrologija* koja proučava njihov život i spise.

Prva, tj. patristika, ima doktrinarni karakter i u velikoj je vezi s dogmatskom teologijom, moralnom i duhovnom teologijom te sa Svetim pismom i liturgijom.

Druga, tj. patrologija, bavi se povijesnim istraživanjem i zanima se za biografska i literarna pitanja te je u prirodnoj vezi s poviješću stare Crkve. A po svojoj teološkoj naravi, patristika i patrologija razlikuju se od stare kršćanske literature, discipline koja nije teološka već književna jer proučava stilističke i filološke aspekte starih kršćanskih pisaca.

U promatranju otačkih studija treba prije svega uočiti autonomiju patristike - patrologije kao zasebne discipline, koja ima svoju metodu u okviru teološkoga studija. Autonomiju njezina teološkoga sektora, na kojemu se strogo primjenjuju načela povijesno-kritičke metode, student mora jasno usvojiti.

Posebno se od *patrologije* očekuje da dadne dobru panoramu otaca i njihovih djela, s njihovim individualnim karakteristikama, smještajući u povijesni kontekst njihovo literarno i pastoralno djelovanje. Stoga je prihvatljivo da patrologiju pod ovim vidom može predavati i profesor crkvene povijesti kad se nema prikladna predavača.

S druge strane, *patristika* je zasebna disciplina koja njeguje usku vezu s dogmatikom a njih obje je Drugi vatikanski (OT 16) pozvao da se uza-

jamno pomažu i obogaćuju uz uvjet da ostanu autonomne i svaka pri svojoj metodi. Kao i dogma tako i patristika njeguje ujedinjujuću perspektivu vjere pomažući dogmatici da sistematizira pojedinačne rezultate. O tome *Inspec-tis dierum* kaže: “Služenje patristike dogmatici sastoji se u tome da ocrti i precizira ulogu i djelo posredovanja Božje objave koju su obavili oci u Crkvi i svijetu svoga vremena” (br. 53). Stoga predavanje patristike među ostalima treba služiti i tome da ponudi smisao *kontinuiteta* teološkoga govora koji odgovara osnovnim činjenicama ali i smisao njegove *relativnosti*, tj. odnosivosti, koja odgovara posebnim aspektima i primjenama.

I.3.2. Metoda

U početnoj informativnoj fazi studij patrologije i patristike pretpostavlja uporabu priručnika i drugih bibliografskih pomagala ali, kad se prijeđe na obradbu delikatnih pojedinačnih pitanja, nijedno od tih pomagala ne može zamijeniti izravno proučavanje otačkih tekstova. Stoga posebice na akademskom stupnju specijalizacije patristika mora biti predavana u izravnom dodiru nastavnika i studenata s izvorima. Znanstveni studij ovih tekstova mora biti obrađivan povijesno-kritičkom metodom koja je analogna metodi proučavanja u biblijskim znanostima te stoga treba biti integriran s metodama moderne literarne analize i hermeneutike. A s obzirom da se radi o teološkoj disciplini koja kroza sve svoje faze prolazi “pod povećalom vjere”, sloboda istraživanja ne smije svoj objekt proučavanja svesti na područje čiste filologije ili povijesne kritike. Pozitivna teologija mora priznati nadnaravni karakter svoga objekta i potrebu pozivanja na učiteljstvo jer je teolog vjernik koji se, slijedeći svoj *sensus fidei*, smješta u klimu vjere. A kako istražitelj tako i studenti moraju biti slobodni od predrasuda od kojih su dvije česte: prva, da se previše navežu na otačke spise tako da skoro preziru kasniju tradiciju i smatraju da je postpatristička Crkva u stalnoj dekadenciji; i druga, da se povijesne datosti instrumentalizira u arbitrarnu aktualizaciju koja ne vodi računa o zakonitu progresu i objektivnosti situacije. No, iznad svega je važna interdisciplinarna teološka suradnja s patristikom u čemu je prva pozvana dogmatika, ali također, moralna i duhovna teologija, liturgija i posebice studij Svetoga pisma koji imaju potrebu da se obogate i obnove koristeći patrističke izvore.

I.3.3. Način izlaganja gradiva

Gradivo, koje je objekt nastavnoga predmeta patristika - patrologija, kodificirano je u školskoj praksi: život, spisi i nauk otaca i crkvenih pisaca

kršćanske starine. Odnosno, biografski profil otaca te literarno, povijesno i doktrinarno izlaganje njihovih spisa. Od profesora se očekuje da studentima prije svega prenese ljubav prema ocima a ne samo znanje. Da bi se to postiglo, ne treba inzistirati na bio-bibliografskim podacima, već na izravnom kontaktu s izvorima pri čemu postoje različiti načini predstavljanja materije:

Analitički način koji se sastoji od studija otaca pojedinačno što je gotovo nemoguće provesti s obzirom na njihov velik broj i na ograničeno vrijeme koje je predviđeno za ovu nastavu;

Panoramski način čija je nakana dati opći pregled patrističkoga razdoblja i njegovih predstavnika; taj je način koristan kao početni oblik studija ali ne i za kontakt s izvorima i njihovo produbljivanje;

Monografski način inzistira samo na nekim od otaca koji su posebice reprezentativni i prikladni da se približi metoda i produbi misao;

Tematski način uzima neke fundamentalne teme i slijedi njihov razvitak kroz otačka djela.

Nakon izbora metode slijedi izbor tekstova koje će se čitati, ispiti-vati i objašnjavati. Poželjno je da barem u početku budu izabrani tekstovi koji obrađuju teološke, duhovne, pastoralne, katehetske ili socijalne teme koje su lakše a da se doktrinarne teme, koje su teže, ostave za kasnije razdoblje. U svemu tome od osobite je važnosti izravan kontakt između profesora i studenta na predavanjima, kolokvijima, seminarima i drugim oblicima studija kako bi se postigla familijarnost s ocima. No, vrhunac odgojnoga djelovanja postiže se ako student uspije naći kojega prijatelja među ocima i usvoji njegov duh.

Proučavanje otaca ne može ići bez poznavanja povijesti Crkve koja omogućuje unitaran pregled problema, događaja, iskustava, te doktrinarnih, duhovnih, pastoralnih i socijalnih postignuća u različitim razdobljima. Odnosno, na taj način se shvaća da kršćanska misao započinje s ocima ali da ne završava s njima. Stoga, studij patristike i patrologije ne može zanemariti kasniju tradiciju, posebice u onome što se tiče prikazivanja otaca u njoj. Samo na taj način razumjet će se jedinstvo i razvitak koji se u njima nalaze te ovaj studij neće moći biti viden kao beskorisni arheologizam već kao kreativan studij koji pomaže bolje razumjeti naše vrijeme i pripremiti budućnost.

I.4. Praktične odredbe

Budući da su patristički studiji bitna sastavnica i poticajna tematika teološkoga naučavanja i sveukupne svećeničke formacije, Kongregacija je

smatrala kako je potrebno donijeti također prikladne praktične odredbe i provoditi ih kako bi taj studij u bogoslovijama i na teološkim fakultetima imao mjesto koje odgovara njegovoj važnosti. On se naime izravno tiče svrhe teološkoga poučavanja te stoga ima biti smatran glavnom disciplinom (*disciplina primaria*) koju treba predavati zasebno i to metodom i materijom koje su joj vlastite. Ovaj traktat nikako ne smije biti poistovjećen ni s poviješću Crkve ni s poviješću dogme a još manje sa starom kršćanskom književnošću. Studiju patrologije - patristike treba posvetiti odgovarajući broj sati tjedno a to znači, kaže ovaj dokument, da "se ne čini pretjeranim (držati) predavanja, kao minimum, od po dva sata tjedno kroz tri semestra" (*Inspectis dierum*, 63). Propisuje se da na teološkim fakultetima, osim uobičajenih predavanja I. ciklusa, budu organizirani seminari s prikladnim vježbama te poticani pisani radovi s patrističkim temama. U II. ciklusu specijalizacije treba podržavati znanstveno zanimanje studenata kroz posebne tečajeve i vježbe, vrlo korisne za buduću službu nastavnika, što se dodatno ima usavršavati tijekom III. ciklusa za vrijeme pripreve disertacije na patrističke teme.

U zavodima za odgoj svećenika predavanje patrologije - patristike mora biti povjereno onome tko je postigao specijalizaciju u ovoj materiji na institutima koji su ustanovljeni u tu svrhu te se izrijeком, kao primjeri, spominju Patristički institut Augustinianum i Papinski visoki institut za latinitet, odnosno njegov Fakultet kršćanske i klasične književnosti, oba u Rimu. Očekuje se da je nastavnik osposobljen za izravan pristup izvorima pravom metodom kako bi mogao zaokruženo i odmjereno tumačiti misao otaca, kritički prosuđivati djela kolega te da posjeduje ljudske i vjerske kvalitete koje, kao plod svoje povezanosti s ocima, treba priopćavati drugima. Treba također primijetiti da ova specijalizacija nastavnika nema vrijednost samo radi predavanja patrologije - patristike već je vrlo korisna za održavanje predavanja iz dogmatike, za uspješno katehetsko, duhovno i liturgijsko djelovanje. Odnosno, očekuje se da svako to djelovanje bude prožeto također etičko-duhovnom mudrošću i odmjerenošću otaca. Jasno je također da studij otaca zahtijeva odgovarajuća sredstva i pomagala kao što je npr. biblioteka dobro opskrbljena kolekcijama, monografijama, časopisima i rječnicima. Isto tako neophodno je poznavanje klasičnih i živih jezika te u tu svrhu, zbog poznatih nedostataka glede humanističkih studija u današnjim školama, Kongregacija u ovoj instrukciji inzistira da je potrebno učiniti sve što je moguće kako bi se u crkvenim odgojnim ustanovama ojačalo učenje grčkoga i latinskoga jezika.

2. Patrologija na našim i nekim stranim crkvenim visokim učilištima

Nakon što je na prethodnim stranicama predstavljena instrukcija *Inspectis dierum*, u nastavku ćemo se pozabaviti načinom predavanja otačke teologije na crkvenim učilištima, odjecima Instrukcije i njezinom primjenom u predavanju patrologije - patristike.

Na svim našim teološkim učilištima patrologija se, naravno, redovito predaje. Međutim, ne posvuda na jednak način niti s istim brojem sati predavanja. No, prije svega valja zapaziti da ni jedno teološko učilište na hrvatskom jeziku nije posvema provelo želju Kongregacije za katolički odgoj iz 1989. koja je kao minimum predavanja patrologije-patristike predložila po dva sata tjedno kroz tri semestra.

Tako se na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu patrologija predaje u drugoj godini studija po dva sata u dva semestra.⁹

Na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Splitu patrologija se predaje u drugoj godini studija četiri sata u drugom semestru.¹⁰

Na Teologiji u Đakovu predaje se patrologija u trećoj godini po dva sata kroz dva semestra.¹¹

Na Teologiji u Rijeci predaje se patrologija u drugoj godini po dva sata kroz dva semestra.¹²

Uz to, na svim ovim učilištima predaje se kao poseban predmet i povijest dogmi no, vidjeli smo, da se taj predmet ne smije poistovjećivati s patrologijom.

Na Franjevačkoj teologiji u Sarajevu traktat *patrologia et historia dogmatum* predaje se ciklički u trećoj/četvrtoj ili u četvrtoj/petoj godini po tri sata kroz dva semestra.¹³

Na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji u Sarajevu pod nazivom *patrologija*, u što je kao gradivo uključena i povijest dogmi, predaje se ciklički u trećoj/četvrtoj godini studija po dva sata kroz dva semestra.

S druge strane, na Filozofsko-teološkom institutu Družbe Isusove u Zagrebu predaje se "Introductio in patrologiam et archaeologiam" u prvoj godini tri sata u drugom semestru a na popisu predmeta, koji se predaju, nema "povijesti dogmi".¹⁴

⁹ Usp. *Red predavanja 2002.-2003.*, Zagreb 2002., str. 56, 119-120.

¹⁰ Usp. www.kbf-st.hr.

¹¹ Usp. *Raspored akademske godine 2002./2003.*, Đakovo 2002., str. 18-19, 49.

¹² Zahvalan sam kolegi dr. Franji Velčiću, profesoru patrologije u Rijeci, za ovaj podatak.

¹³ Za ovu informaciju zahvaljujem dekanu Franjevačke teologije dr. Ivanu Šarčeviću.

¹⁴ Usp. www.public.srce.hr/isusovci/fti/.

Međutim, ni na ostalim stranama nije mnogo drukčije. Tako, npr. Teološki fakultet u Ljubljani u trećoj godini studija ima predmet patrologija in zgodovina teologije, koji se predaje u dva semestra po tri sata dok na popisu nema "povijesti dogmi".¹⁵ Katolički teološki fakultet u Beču pak izvodi nastavu patrologije u dva semestra tako da u prvom predviđa dva sata a u drugom samo jedan sat¹⁶ dok se na rimskoj *Gregoriana*, kao i na zagrebačkom FTI-u koji joj je afilijiran, predaje "uvod u patrologiju i kršćansku arheologiju" samo u drugom semestru treće godine studija i to svega dva sata tjedno.¹⁷ Pa ipak, možda je najzanimljivije da ni Patristički institut Augustinianum, kojega Kongregacija poimence preporuča, nije proveo preporuku o dodiplomskoj satnici patrologije - patristike već i on u svom nastavnom programu studija teologije npr. za akademsku godinu 2003./2004. u I. semestru ima predviđenu "prednicejsku patrologiju" a u II. semestru "postnicejsku patrologiju", u oba semestra samo po dva sata.¹⁸

3. Udruženja patrologa i specijalizirane ustanove za studij patrologije

Radi boljšega promicanja patrističkih studija i mogućnosti razmjene iskustava i rezultata znanstvenoga rada, stručnjaci s ovoga područja na više strana u svijetu organizirali su vlastita udruženja i specijalizirali se u izdavanju kritički obrađenih tekstova od kojih spominjem samo neka.

1. *Association internationale d'études patristiques/International Association Patristic Studies* (AIEP/IAPS) osnovana je 26. lipnja 1965. u Parizu. Svrha joj je promicanje studija kršćanske starine, naročito crkvenih otaca. Članovi mogu biti priznati stručnjaci s ovoga područja a novi članovi se primaju na preporuku jednoga punopravnoga člana.¹⁹

2. *The Association Canadienne des Etudes Patristiques/Canadian Society of Patristic Studies* (ACEP/CSPS) osnovana je 1975. za vrijeme jedne međunarodne patrističke konferencije u Oxfordu. U članstvo primaju i studente patrologije.²⁰

3. *The North American Patristics Society* (NAPS) osnovana je 29. prosinca 1970. na skupu Američkoga filološkoga udruženja u New Yorku

¹⁵ Usp. www.teof.uni-lj.si/.

¹⁶ Usp. www.univie.ac.at/ktf/.

¹⁷ Usp. www.unigre.it/.

¹⁸ Usp. www.aug.org/augustinianum/.

¹⁹ Usp. www.dlibrary.acu.edu.au/.

²⁰ Usp. www.ccsr.ca/cspst/.

s nakanom da pomaže predavanja i istraživanja patristike.²¹ Nudi i svoj "Internet Resources" kao pomagalo u praćenju aktualnih događanja.

4. *Centre for Early Christian Studies* pri Australskom katoličkom sveučilištu ima podrijetlo u godini 1992. a službeno je 1996. primljen u sastav Sveučilišta. U članstvo prima stručnjake.²²

5. *Patristische Kommission der Deutschen Akademien der Wissenschaften* iz Berlina, Düsseldorfa, Göttingena, Heidelberga, Mainza i Münchena, sa sjedištem u Bizantinskom institutu benediktinske opatije u Scheuernu, osnovana je s nakanom da priprema kritička izdanja kršćanskih pisaca iz vremena stare Crkve.²³ U posljednje tri godine izdala je po jedno djelo Pseudojustina, Atanazija i Augustina.

6. *L'Institut des Sources Chrétiennes* iz Lyona ovdje ne treba posebice predstavljati ali ga se ne smije prešutjeti.²⁴ Itd.

Kao mjesta patrističkih studija nude se također sljedeći instituti:

1. *Franz Josph Dölger-Institut zur Erforschung der Spätantike* pri sveučilištu u Bonnu;²⁵

2. *Institut für Kirchengeschichte, Diözesangeschichte und Patrologie* na privatnom katoličko-teološkom sveučilištu u Linzu;²⁶

3. *Institut für Kirchengeschichte und Patrologie* na sveučilištu u Salzburgu;²⁷

4. *Institut orientalist* iz Louvaina;²⁸

5. *Centro di studi patristici* iz Firence;²⁹

6. Više centara specijaliziranih za pojedine velike crkvene pisce i oce koji nose njihova imena;

7. *Early Christian Studies* na The Catholic University of America nudi specijalistički studij patrologije sve do doktorata;³⁰

8. *La Facoltà di lettere cristiane e classiche* u Rimu, koji se nakada zvao *Pontificium Institutum Altioris Latinitatis*, jedna je od dvije ustanove koje je, kao primjere gdje se može specijalizirati patrologija, spomenuo dokument *Inspectis diebus*; ovaj fakultet je prepoznatljiv po tome što na znanstven način u povijesnom, filološkom, lingvističkom, doktrinarnom i

²¹ Usp. www.moses.creighton.edu/.

²² Usp. www.dlibrary.acu.edu.au/.

²³ Usp. www.badw.de/.

²⁴ Usp. www.ccsr.ca/.

²⁵ Usp. www.217.160.73.214/doelger/.

²⁶ Usp. www.kth-linz.ac.at/.

²⁷ Usp. www.sbg.ac.at/.

²⁸ Usp. www.fltr.ucl.ac.be/.

²⁹ Usp. www.members.xoom.virgilio.it/.

³⁰ Usp. www.arts-sciences.cua.edu/.

književnom smislu tumači kulturnu baštinu grčke i latinske klasične kulture i kršćanske civilizacije, istočne i zapadne;³¹

9. Za studij otačke teologije po dogmatskim vidom, što vrijedi naročito za istočne oce, prikladnija se čini teološko-patristička sekcija na *Papinskom istočnom institutu* u Rimu gdje se npr. samo ove akademske godine predaje sljedeće: sakramenti reda i ženidbe i monastička ispovijest; Ignacije Antiohijski, odnosno prva teologija biskupstva; velike ivanovske teme i njihov prijem kod istočnih otaca; liturgija časova u Kaldejskoj Crkvi; povijesno-doktrinarni razvitak monaštva u Egiptu: od Antuna Velikoga do Samuela Kalamunskog; Ivan Damaščanin, posljednji otac Crkve; sirijska monastička literatura; teološka i duhovna figura svećenika kod otaca Istoka i Zapada itd.; uz to ponudeni su i kursevi sljedećih jezika, potrebnih za studij otaca: armenski, koptski, etiopski, gruzijski, grčki, latinski, sirijski i staroslavenski;³²

10. Ipak na poseban način kao vjerojatno najprikladnije mjesto studija patrologije valja spomenuti *Patristički institut Augustinianum* u Rimu koji ima dugu tradiciju otačkih studija; on nudi mogućnost običnog dodiplomskog studija teologije te mogućnost magisterija (licencijata), diplome i doktorata iz teologije i otačkih znanosti za one koji dolaze s teološkom diplomom ali također za one koji ne dolaze s prethodnim trogodišnjim studijem teologije; ove akademske godine tamo se predaje npr.: fundamentalna patrologija u četiri dijela (1.-2., 3., 4. i 5. st.); euharistija kod Ambrozija; Carigradski sabor (381.); Origenove sreće i nesreće; komunikacija i zajedništvo kod Bazilija Velikoga; antropologija Maksima Ispovjedaoca; pashalna poruka u prvoj Crkvi; Origenov "Komentar Ivana"; "Stromata" Klementa Aleksandrijskog; Ambrozijev "Jakov i blaženi život"; Irenejev *Epideixis*; antikna kršćanska poezija; kristijanizacija i inkulturacija; uvod u studij sv. Augustina; milost i predestinacija kod Augustina; kristologija kod Augustina; početak Augustinove filozofije; Augustinov *De Trinitate*; antiohijska liturgija (4.-5. st.); kritičko izdanje otaca; latinski prijevodi Biblije; neoplatonske hipostaze i kršćansko Trojstvo; grčka paleografija te propovijedanje otaca; uz to ponudeni su kursevi grčkoga, latinskoga, koptskoga i sirijskoga jezika; od 1961. god. Institut izdaje časopis *Augustinianum* a od 1967. god. ima seriju *Studia Ephemeridis Augustinianum*; od 1972. god. Institut priređuje godišnji "Susret stručnjaka za kršćansku starinu", svake godine s posebnom temom, te redovito izdaje zbornike radova toga skupa; od 6. do 8. svibnja o. g. bit će priređen 33. takav susret gdje će se raspravljati na temu

³¹ Usp. www.unisal.it/.

³² Usp. www.pio.urbe.it/.

“Ivan Zlatousti: Istok i Zapad između 4. i 5. st.” dok će 2005. god. tema ovoga simpozija biti “Kršćanska soterija: oblici i načini”.

4. Otačka misao i suvremena teologija

4.1. U svijetu

Već na početku prikazivanja dokumenta *Inspectis dierum*, vidjeli smo kako Kongregacija za katolički odgoj upozorava na činjenicu da je, zahvaljujući prije svega uključivanju povijesne dimenzije znanstvenoga rada teologa u 20. st., skrenuta pozornost također na crkvene oce. Na taj način su bolje upoznati kršćanski izvori, geneza i povijesni razvitak različitih pitanja i nauka. No, od osobite je važnosti što su se proučavanju misli crkvenih otaca u tome razdoblju posvetili neki veliki teološki umovi koji su uspjeli dokazati postojeću životnu povezanost između tradicije i najžurnijih problema sadašnjega trenutka. Oni su tim svojim radom zapravo obilježili teologiju našega vremena. To vrijedi osobito za misao Drugoga vatikanskoga sabora koji se, zahvaljujući rezultatima upravo spomenute teologije, vrlo često poziva na crkvene oce i druge tekstove iz patrističkoga razdoblja. Naime, već površnim prelistavanjem saborskih dokumenata dade se ustanoviti da se sabor na patrističke izvore poziva čak oko 280 puta od čega je ravno polovica u dogmatskoj kontituciji o Crkvi *Lumen gentium* o čijoj važnosti na ovom skupu uopće nije potrebno govoriti. Stoga, vjerojatno i nije iznenađenje da su ponajbolji od teoloških umova, zaslužnih za obnovu Crkve i teološki napredak u kontinuitetu vjernosti tradiciji, postali zaštitni znakovi katoličke teologije 20. st.: Henry de Lubac, Yves Congar, Jean Danielou, Urs von Balthasar, Karl Rahner, Tomaš Špidlik itd.

Poseban znak porasta zanimanja za otačku misao jesu sve brojnije studije s toga područja. Naime, zahvaljujući zauzimanju spomenutih teologa te plejade drugih promotora ekleziološkoga i teološkoga kontinuiteta, u svijetu su oživljene neke stare serije i započete nove u kojima se izdaju kritička izdanja i komentari otačkih tekstova no, naravno, nije predviđeno da se ovaj kratak prikaz upušta u njihovo prikazivanje.

4.2. Među Hrvatima

S obzirom da se, prema nakanama priredivača ovoga skupa, u ovom izvještaju, za koji je predviđeno da traje svega petnaestak minuta, ne očekuje ni iscrpan prikaz svega što se u posljednje vrijeme izdavalo pri katedri patrologije na hrvatskom jeziku, ovdje samo naznačujem da je u

časopisima, koje izdaju naša teološka učilišta, u posljednje vrijeme objavljeno više članaka s područja otačke književnosti i teologije. No, ovdje ih ne spominjem poimence već se ograničujem samo na studije ili prijevode koji su se pojavili u obliku knjige poslije 2000. god.

Što se tiče prijevoda otačkih tekstova na hrvatski, naša teologija je sve do najnovijega vremena imala samo nekoliko prevedenih otačkih tekstova i jednu zbirku koja je sadržavala izabrane dijelove tekstova više pisaca iz kršćanske starine. Bila je to knjiga Kolomana RACA i Franje LASMANA, *Izbor iz stare književnosti kršćanske*, objavljena u Zagrebu 1917. No, iako je bila "prije svega namijenjena školi" (str. III), zbog premaloga zanimanja za otačku misao u našoj teologiji, ova knjiga koja sadrži tekstove 29 starih crkvenih pisaca u vrlo kvalitetnu prijevodu, kako tvrdi pok. Tomislav Šagi Bunić, ni poslije pedesetak godina nije bila rasprodana.³³ To na svoj način može biti ilustrativan podatak o vrlo niskom stupnju pozornosti koju je hrvatska teologija u to vrijeme pokazivala ocima. Stoga se iskreno nadam da je bolje prošlo dvadesetak otačkih knjiga koje je, u odličnu vlastitom prijevodu te s vrlo studioznim uvodima i bilješkama, poslije 1978. god. priredio fra Marijan Mandac a izdala *Služba Božja* iz Makarske, odnosno Splita.

Splitski profesor dr. Marijan MANDAC u posljednje tri godine preveo je te napisao uvod i bilješke sljedećih otačkih djela:

- Ivan ZLATOUSTI, *Krsne pouke*, Služba Božja, Makarska 2000.;
- Ćiril ALEKSANDRIJSKI, *Utjelovljenje jedinorodca - jedan Krist*, Služba Božja, Makarska 2001.;
- Teodoret CIRSKI, *Izabrani spisi*, Služba Božja, Split 2003.;
- Euzebije CEZAREJSKI, *Crkvena povijest*, Služba Božja, Split 2004.

S druge strane, Željka BIŠĆAN i fra Tomislav Zdenko TENŠEK priredili su *Otačka čitanja u molitvi Crkve. Izbor iz Časoslova Božjeg naroda*, KS, Zagreb 2000.

Osim navedenih prijevoda otačkih tekstova, na hrvatskom su se pojavili i neki prijevodi apokrifnih djela kao npr.:

- *Knjižnica Nag Hammadi. Evandjelje po Tomi, ostala gnostička evandelja i spisi pronadeni kod Nag Hammadija*, Teledisk, Zagreb (prijevod: Julijana Štrok i Maria Spitzer, bez godine izdanja);
- *Knjiga proroka Henoka*, Teledisk, Zagreb 2002., (prijevod: Julijana Štrok);
- *Tajna knjiga Ivanova - Djela Ivanova*, Teledisk, Zagreb 2002.

Uza spomenute prijevode otačkih i apokrifnih tekstova, dr. Tomislav Zdenko TENŠEK, profesor patrologije u Zagrebu, objavio je tri naslova:

³³ Usp. Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, *Izazov starih*, KS, Zagreb 1993., str. 8.

- *Biti dom ljubavi*, KS, Zagreb 2003., str. 13-177 (u poglavlju pod naslovom: "Na izvorima otaca" u knjizi ima 11 patrističkih članaka);

- *Asketsko-monaška duhovnost otačkog razdoblja. Počeci i razvoj kršćanskog asketizma i monaštva do sv. Benedikta*, KS, Zagreb 2003.;

- (prir.), *Kršćanstvo Istoka*, KS, Zagreb 2001., str. 1-69.

Na kraju ovoga kratkoga prikaza događaja povezanih s katedrom patrologije na hrvatskom govornom području, bilo bi nepravедno kad ne bismo spomenuli i dvojicu mladih kolega koji su ovih godina doktorirali patrologiju upravo na Patrističkom institutu Augustinianum u Rimu. Dr. Ivan Bodrožić obranio je radnju s naslovom "La numerologia in Sant' Agostino" (15. lipnja 2000.) a dr. Drago Tukara "Davide: l'*exemplum* dell'incarnazione della Parola di Dio. Uno studio dell'*Expositio Psalmi CXVIII* di Ambrogio" (25. lipnja 2003.).

Zaključak

Očito je da je suvremena katolička teologija dobrim dijelom proizašla iz misaone "kabanice" otaca te je njihov velik dužnik. To posebice vrijedi za nauku o Crkvi Drugoga vatikanskoga sabora. Ali, ne samo! Vidjeli smo također da su ponajbolji katolički umovi odavno bili svjesni važnosti i bogatstva otaca te da u svijetu stalno raste zanimanje za ove crkvene klasike: teološke, kulturne, literarne, filozofske, liturgijske, pastoralne, duhovne i svake druge klasike. Jasno je i da najodgovornije crkvene strukture slijede sud o nezamjenjivoj vrijednosti otačke misli. No, zanimljivo je da ni u nekim ustanovama u svijetu, koje inače visoko cijene oca, nije proveden npr. zahtjev Kongregacije za katolički odgoj da se nastavi patrologije - patristike posveti više sati predavanja.

Na hrvatskoj teološkoj sceni neki tekstovi crkvenih otaca prisutni su u prijevodu zahvaljujući trudu nekoliko pojedinaca. Jednako tako u određenoj mjeri i otačka teologija. Međutim, ni kom slučaju to nije dovoljno. Naime, niti ima dovoljno prijevoda niti je otačka misao prisutna u mjeri koju zaslužuje. Dapače! Svojevrsan pokazatelj ponižavajućega stava prema ocima u prošlosti jest podatak da jedina knjiga otačkih tekstova na hrvatskom nije bila rasprodana ni pedeset godina nakon tiskanja. A da ni danas nema dovoljna zanimanja za oca, pokazuje činjenica da instrukcija *Inspectis dierum* uopće nije prevedena u poznatoj seriji Dokumenti Kršćanske sadašnjosti gdje se inače objavljuju i mnogo manje važni crkveni dokumenti. Isto tako, zahtjev Kongregacije da se patrologija - patristika predaje najmanje tri semestra po dva sata nije proveden ni na jed-

nome našem učilištu. Pa ipak, u odnosu na neka prošla vremena danas je primjetljivo povećanje prisutnosti otačke teologije u našem dijelu Crkve. K tome, i tamo gdje nema izravnoga zanimanja za crkvene oce, izraslo je i danas je prisutno svjesno poštovanje prema njihovom djelu što je, možda!, pretpostavka na kojoj će izrasti pojačano aktivno zanimanje i studij.

UNO SGUARDO SULLO STATO ATTUALE DELLO STUDIO DELLA PATROLOGIA NEGLI ISTITUTI ECCLESIASTICI DI TEOLOGIA

Riassunto

Con il loro metodo teologico proprio i padri della Chiesa sono maestri e con il contenuto della propria teologia sono una ispirazione per i teologi di tutti i tempi. Perciò come tali ebbero un influsso decisivo anche sulla teologia del Concilio vaticano II. Infatti, con il passar del tempo tra i padri della Chiesa si è fissata l'abitudine di richiamarsi sempre alla Sacra Scrittura e di coltivare il senso della tradizione, di esprimere la coscienza sulla originalità cristiana con il riconoscimento delle verità contenute nella cultura pagana, di difendere la fede come il sommo bene e di approfondire sempre di nuovo il contenuto della rivelazione e di esprimere, con un grande senso per il mistero, la propria teologia come prodotto della personale esperienza del divino. Ancora, in rapporto alla filosofia contemporanea si sono fatti guidare dalla regola dell'assimilazione di tutto che era accettabile e della disassimilazione di tutte le eresie il che alla *humanitas* classica ha dato una impronta cristiana.

All'infuori la profondità teologica, gli scritti dei padri sono pieni delle ricchezze culturali, spirituali e apostoliche. La loro teologia è prima di tutto una scienza religiosa, sorta per gli scopi apostolici nella forma delle catechesi o delle omelie, delle discussioni, degli impulsi spirituali e degli manuali per l'istruzione dei fedeli. Perciò anche oggi, soprattutto nello studio dei candidati al sacerdozio, lo studio della teologia patristica è di un'importanza eccezionale.

Oggi nel mondo esistono gli istituti specializzati per lo studio della patrologia, le associazioni dei patrologi, le edizioni specializzate degli originali patristici e delle traduzioni di cui alcuni sono menzionati. Invece, elencando i temi che dominano in questi circoli scientifici, sono presentate le correnti attuali patristiche.

Nell'ambiente di lingua croata la patrologia, naturalmente, viene insegnata in tutti gli istituti di teologia però, con l'eccezione di alcuni singoli teologi che si occupano della patrologia in modo serio e per lo più lasciati da soli, la patristica ancora aspetta che la sua importanza anche nelle nostre parti venga scoperta e valorizzata in modo giusto.